

retraining using psychological methods of support, the functional possibilities of mental adaptation have significantly improved in more than half of the examinees, which led to a decrease in the number of people with a high and very high mechanism of mental adaptation and in general, promotes adequate secondary adaptation of the unemployed in the process of mastering a new profession.

It has been determined that the most frustrating for the unemployed are negative social factors (financial situation, situation in society, housing and living conditions, medical care, etc.), and the least frustrating - subjective factors (sphere of relations with others).

Key words: *emotional-volitional sphere, unemployed, adaptation, retraining.*

Відомості про автора

Пасічна Валерія Григорівна – аспірантка кафедри психології, Вищий навчальний заклад Університет економіки та права «Крок», м. Київ, Україна.

Pasichna, Valeriya Hryhorivna – competitor, Post-graduate student of the Department of Psychology, Higher Educational Institution University of Economics and Law "Krok", Kiev, Ukraine.

E-mail: pasichnalera@gmail.com

Отримано 12 червня 2017 р.
Рецензовано 19 червня 2017 р.
Прийнято 26 червня 2017 р.

УДК 316.647.5:005.32:373

Терещенко К.В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ТОЛЕРАНТНІСТЮ І РІВНЕМ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСВІТНЬОГО ПЕРСОНАЛУ

Терещенко К.В. Взаємозв'язок між толерантністю і рівнем суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу. Проведено емпіричне дослідження рівнів розвитку основних видів толерантності персоналу закладів освіти. Проаналізовано зв'язок основних видів толерантності із загальним показником суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу. Встановлено зв'язок показників суб'єктивного благополуччя «Напруженість і чутливість», «Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику», «Значущість соціального оточення», «Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю» з окремими видами толерантності освітнього персоналу.

Ключові слова: толерантність, види толерантності, суб'єктивне благополуччя, задоволеність повсякденною діяльністю, освітній персонал, заклади освіти.

Терещенко К.В. Взаимосвязь между толерантностью и уровнем субъективного благополучия образовательного персонала. Проведено эмпирическое исследование уровней развития основных видов толерантности персонала учебных заведений. Проанализирована взаимосвязь основных видов толерантности с общим показателем субъективного благополучия образовательного персонала. Установлена связь показателей субъективного благополучия «Напряженность и чувствительность», «Признаки, сопровождающие основную психоземotionalную симптоматику», «Значимость социального окружения», «Степень удовлетворенности повседневной деятельностью» с отдельными видами толерантности образовательного персонала.

Ключевые слова: толерантность, виды толерантности, субъективное благополучие, удовлетворенность повседневной деятельностью, образовательный персонал, учебные заведения.

Постановка проблеми. В умовах соціальної напруженості, яка певною мірою пов'язана з посиленням внутрішньої та зовнішньої міграції населення, особливо гостро постає проблема сприяння розвитку толерантності персоналу організацій, насамперед працівників закладів

освіти. Отже, актуальним стає пошук соціально-психологічних чинників, які сприяють розвитку толерантності педагогів. Одним із таких чинників, що на сьогодні є недостатньо вивченим, виступає рівень суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Толерантність як соціально-психологічна характеристика особистості передбачає терпимість, неупередженість, неагресивність у сприйнятті думок та звичаїв інших людей [9; 17]. Проблему толерантності особистості у соціально-психологічному вимірі розглядали у своїх працях Г. Бардієр [2], Г. Олпорт [10], Л. Орбан-Лембрик [11], Л. Почебут [13], Г. Солдатова [14], Л. Шайгерова [14], А. Скок [17] та ін.

Роль толерантності в навчальному та виховному процесі висвітлено у працях вітчизняних дослідників Л. Вишневської [3], Е. Койкової [6], Л. Король [7], С. Литвинової [8], В. Полякової [12], О. Рудої [16] та ін. На значенні толерантності в розвитку організаційної культури закладів освіти наголошували Л. Даниленко [4], Л. Карамушка [5; 15] та ін.

Згідно з нашими попередніми дослідженнями [18], на основі аналізу наукової літератури до соціально-психологічних детермінант толерантності особистості віднесено адекватну самооцінку, прийняття себе та інших, внутрішню незалежність, емпатію, стійкість до невизначеності, відчуття безпеки, відкритість, міжособистісну та соціальну довіру, інтернальний локус контролю, рівень самореалізації.

Водночас проблема пошуку соціально-психологічних чинників розвитку толерантності освітнього персоналу залишається недостатньо розробленою. Одним із таких чинників може виступати рівень суб'єктивного благополуччя особистості. Дослідники І.Ф. Аршава та Д.В. Носенко зазначають, що суб'єктивне благополуччя має два виміри, – когнітивно-рефлексивний та емоційний, – і характеризується в аспекті першого виміру почуттям задоволення життям, а в аспекті другого – переважанням у досвіді життєдіяльності людини позитивних емоцій над негативними [1]. Отже, суб'єктивне благополуччя пов'язане із загальним світосприйняттям особистості і може впливати на рівень її толерантності.

Мета дослідження полягає в оцінці взаємозв'язку між основними видами толерантності й рівнем суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дослідження взаємозв'язку основних видів толерантності із показниками суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу проводилося за допомогою таких опитувальників: а) для дослідження показників суб'єктивного благополуччя – опитувальника «Шкала суб'єктивного благополуччя» [20]; б) для дослідження основних видів та компонентів толерантності – опитувальника «Види і компоненти толерантності-інтолерантності (ВІКТИ)» Г. Бардієр [2].

Дослідження проводилося у 2017 році на базі загальноосвітніх навчальних закладів Київської області. В опитуванні взяло участь 233 педагогічних працівники загальноосвітніх навчальних закладів. Вибірка складала 15,2% респондентів віком до 30 років, 32,8% респондентів віком від 31 до 40 років, 37,2% респондентів віком від 41 до 50 років, 14,8% респондентів віком понад 50 років. За статтю респонденти розподілилися наступним чином: чоловіків – 9,2%, жінок – 90,8%.

Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS (версія 22). Використовувались методи описової статистики та кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмана).

Дослідження здійснено в рамках виконання науково-дослідної теми лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні технології підготовки освітнього персоналу до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості» (2016–2018 рр., № державної реєстрації 0116U004811, науковий керівник – член-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор Л. Карамушка).

На першому етапі дослідження встановлено *рівні розвитку основних видів толерантності освітнього персоналу*. Як видно з *табл. 1*, найбільш вираженими є *управлінська, міжособистісна та професійна* толерантність педагогічних працівників. Зазначені види толерантності представлені на високому рівні у понад половини респондентів. Інші види

толерантності, такі як *міжпоколінна, міжкультурна, міжконфесійна, гендерна та міжетнічна* толерантність, представлені на високому рівні в 28,3–48,0% респондентів. Найменш вираженими видами толерантності освітнього персоналу виявилися *соціально-економічна та, особливо, політична толерантність*. Дійсно, менш ніж одна десята респондентів характеризуються високим рівнем розвитку вищезгаданих видів толерантності.

Отримані дані характеризуються нижчими показниками толерантності порівняно з даними нашого дослідження толерантності педагогічних працівників 2014 року [19]. Дійсно, як показало дослідження 2014 року, високий рівень за всіма видами толерантності, окрім соціально-економічної та політичної, був присутній у двох третин і більше респондентів (від 60,1% до 87,4%) [19]. Низька вираженість соціально-економічної та політичної толерантності освітнього персоналу, за даними поточного дослідження та дослідженням 2014 року, пов'язана, на нашу думку, з тривалою напруженою соціально-економічною та політичною ситуацією у державі.

Таблиця 1

Основні види толерантності освітнього персоналу закладів освіти

Види толерантності	Рівні толерантності		
	низький	середній	високий
міжпоколінна толерантність	3,1	48,9	48,0
гендерна толерантність	3,5	68,2	28,3
міжособистісна толерантність	2,8	39,5	57,7
міжетнічна толерантність	5,1	51,9	43,0
міжкультурна толерантність	3,7	57,6	38,7
міжконфесійна толерантність	2,7	66,5	30,8
професійна толерантність	3,4	39,9	56,7
управлінська толерантність	1,3	38,8	59,9
соціально-економічна толерантність	0,9	89,2	9,9
політична толерантність	2,7	94,6	2,7

На наступному етапі було *досліджено зв'язок між основними видами толерантності та показниками суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу*.

Як видно з *табл. 2*, такий показник суб'єктивного благополуччя, як *«Напруженість і чутливість»* (який з урахуванням прямих і зворотних відповідей включає твердження «Моя робота не тисне на мене», «Я охоче не менше просив би інших про що-небудь», «Я не відчуваю зростаючу потребу в усамітненні») позитивно корелює з міжпоколінною, міжособистісною, гендерною, управлінською, міжетнічною, міжконфесійною, міжкультурною, професійною толерантністю освітнього персоналу ($p < 0,001$; $p < 0,01$; $p < 0,05$). Отже, відсутність надмірної напруженості позитивно впливає на рівень толерантності педагогів.

Наступний показник суб'єктивного благополуччя *«Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику»* (який з урахуванням прямих і зворотних відповідей включає твердження «Я не стаю іноді неспокійним з невідомої причини», «Останнім часом я не реагую надмірно на незначні перешкоди і невдачі» «Останнім часом я не був дуже неуважний») прямо пов'язаний з міжпоколінною, міжособистісною, гендерною, управлінською, міжетнічною, міжконфесійною, професійною толерантністю освітнього персоналу ($p < 0,001$; $p < 0,05$). Таким чином, значний рівень психофізіологічної стійкості передбачає тим самим високу соціальну толерантність педагогів.

Слід зазначити, що такі показники суб'єктивного благополуччя, як *«Зміни настрою»* (відповідає твердженням «Останнім часом я був у хорошому настрої» та «Я дивлюся в майбутнє з оптимізмом») та *«Самооцінка здоров'я»* (відповідає твердженням «Я відчуваю себе здоровим і бадьорим» та «Останнім часом я відчуваю себе в прекрасній формі»), не пов'язані з рівнем толерантності освітнього персоналу.

Таблиця 2

Зв'язок між основними видами толерантності освітнього персоналу та показниками суб'єктивного благополуччя (r_s)

Види толерантності	Показники суб'єктивного благополуччя						загальний показник суб'єктивного благополуччя
	напруженість і чутливість	ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику	зміни настрою	значущість соціального оточення	самооцінка здоров'я	ступінь задоволеності повсякденною діяльністю	
міжпоколінна толерантність	0,525***	0,443***	0,068	0,362***	0,126	0,258***	0,512***
гендерна толерантність	0,345***	0,267***	0,111	0,229**	0,057	0,288***	0,340***
міжособистісна толерантність	0,409***	0,346***	-0,040	0,332***	-0,060	0,274***	0,355***
міжетнічна толерантність	0,205**	0,167*	0,101	0,319***	-0,066	0,121	0,159*
міжкультурна толерантність	0,142*	0,061	-0,049	0,163*	-0,129	0,168*	0,010
міжконфесійна толерантність	0,262***	0,139*	-0,045	0,225**	-0,013	0,198**	0,217**
професійна толерантність	0,189**	0,161*	0,035	0,217**	-0,052	0,190**	0,121
управлінська толерантність	0,263***	0,167*	0,016	0,339***	-0,130	0,127	0,140*
соціально-економічна толерантність	0,075	0,090	-0,028	0,039	-0,026	0,097	0,033
політична толерантність	0,113	0,037	-0,070	0,013	-0,086	0,040	-0,027

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Разом із тим, показник суб'єктивного благополуччя «Значущість соціального оточення» (який з урахуванням прямих і зворотних відповідей включає твердження «Якщо у мене є проблеми, я можу звернутися до когось-небудь», «Я не відчуваю часто себе самотнім», «Я відчуваю велике задоволення, перебуваючи разом з сім'єю або друзями») позитивно корелює з міжпоколінною, міжособистісною, гендерною, управлінською, міжетнічною, міжконфесійною, міжкультурною, професійною толерантністю освітнього персоналу ($p < 0,001$; $p < 0,01$; $p < 0,05$). Таким чином, сприятливе соціальне оточення відіграє значну роль у розвитку толерантності педагогічних працівників.

У свою чергу, показник суб'єктивного благополуччя «Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю» (який з урахуванням прямих і зворотних відповідей включає твердження «Я рідко сумую в процесі своєї повсякденної діяльності», «Вранці мені не важко вставати і працювати», «Мені подобається моя повсякденна діяльність») прямо пов'язаний з міжпоколінною, міжособистісною, гендерною, міжконфесійною, міжкультурною, професійною толерантністю освітнього персоналу ($p < 0,001$; $p < 0,01$; $p < 0,05$). Отже, високий рівень задоволеності повсякденною діяльністю сприяє формуванню толерантного ставлення педагогів до різних соціальних груп.

На відміну від інших видів толерантності, констатовано відсутність зв'язку соціально-економічної та політичної толерантності з показниками суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу (див. табл. 2).

Згідно з результатами дослідження, представленими у табл. 2, *загальний показник суб'єктивного благополуччя* позитивно корелює з міжпоколінною, міжособистісною, гендерною, управлінською, міжетнічною та міжконфесійною толерантністю освітнього персоналу ($p < 0,001$; $p < 0,01$; $p < 0,05$).

Таким чином, що вищий рівень суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу в цілому, тим більш сприятливі умови створюються для формування толерантності освітян до представників інших вікових, гендерних, управлінських, етнічних та релігійних груп. Отже, суб'єктивне благополуччя в цілому може розглядатися як один із соціально-психологічних чинників розвитку толерантності освітнього персоналу.

Висновки. Спираючись на результати дослідження, зроблено наступні висновки:

1. Найбільш вираженими видами толерантності освітнього персоналу виявилися управлінська, міжособистісна та професійна толерантність, які представлені на високому рівні у понад половини опитаних. У цілому основні види толерантності педагогів виражені меншою мірою, ніж у нашому дослідженні попередніх років.

2. Загальний показник суб'єктивного благополуччя позитивно корелює з міжпоколінною, міжособистісною, гендерною, управлінською, міжетнічною та міжконфесійною толерантністю освітнього персоналу.

3. Показники суб'єктивного благополуччя «Напруженість і чутливість», «Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику», «Значущість соціального оточення», «Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю» пов'язані з більшістю видів толерантності освітнього персоналу.

4. Показники суб'єктивного благополуччя «Зміни настрою» та «Самооцінка здоров'я» не пов'язані з рівнем толерантності освітнього персоналу.

5. Суб'єктивне благополуччя в цілому може розглядатися як один із соціально-психологічних чинників розвитку толерантності освітнього персоналу.

6. Отримані в ході дослідження дані сприятимуть психологічному забезпеченню розвитку толерантності педагогів в умовах соціальної напруженості.

Перспективи подальших досліджень полягають в розробці тренінгової програми з формування толерантності освітнього персоналу з урахуванням соціально-психологічних чинників, що впливають на її розвиток в умовах соціальної напруженості.

Список використаних джерел

1. Аршава І.Ф. Суб'єктивне благополуччя і його індивідуально-психологічні та особистісні кореляти / І.Ф. Аршава, Д.В. Носенко // Вісник ДНУ: Серія: Педагогіка і психологія. – 2012. – Вип. 18. – Т. 20. – № 9/1. – С. 3–10.
2. Бардьер Г.Л. Социальная психология толерантности / Г.Л. Бардьер. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2005. – 188 с.
3. Вишневська Л. Особливості формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу / Л. Вишневська // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2012. – Випуск LX. – С. 42–48.
4. Даниленко Л. Інноваційний освітній менеджмент : навч. посіб. / Л. Даниленко. – К. : Главник, 2006. – 144 с.
5. Карамушка Л.М. Психологія управління : навч. посібник / Л.М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
6. Койкова Е.І. Формування толерантності у педагога-музиканта в умовах полікультурного простору / Е.І. Койкова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Крим. гуманіт. ун-ту. – Ялта : РВВ КГУ, 2010. – Вип. 28. – Ч. 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pspo/2010_28_1/kaikova.pdf
7. Король Л.Д. Умови та фактори формування міжнаціональної толерантності в молоді / Л.Д. Король // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2013. – Вип. 39. – С. 112–117.
8. Литвинова С. Толерантність як соціально-педагогічна проблема / С. Литвинова // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2010. – Вип. LII. – Ч. I. – С. 176–181.

9. Москаленко В.В. Соціальна психологія : підручник / В.В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
10. Олпорт Г. Толерантная личность / Г. Олпорт // Национальный психологический журнал. – 2011. – №2(6). – С. 155–159.
11. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі / Л. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – 2008. – №4. – С. 73–85.
12. Полякова В.І. Соціально-психологічні проблеми розвитку гендерної толерантності педагогічних працівників / В.І. Полякова // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2014. – Вип. 40. – С. 156–160.
13. Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология : учеб. пособие / Л.Г. Почебут. – СПб. : Питер, 2012. – 336 с.
14. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
15. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія / Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер, К.В. Терещенко [та ін.] ; за ред. Л.М. Карамушки. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 288 с.
16. Руда О.Ю. Толерантність у роботі викладача з підлітками / О.Ю. Руда // Вісник НТУУ «КПІ» : Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – Вип. 2. – С. 181–184.
17. Скок А.Г. Стан вивчення змісту та основних компонентів толерантності в психології / А.Г. Скок // Актуальні проблеми психології. Т. 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2005. – Част. 14. – С. 143–147.
18. Терещенко К.В. Соціально-психологічні детермінанти толерантності персоналу організацій у контексті розвитку організаційної культури / К.В. Терещенко // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2014. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2014. – Вип. 40. – С. 20–24.
19. Терещенко К.В. Толерантність педагогічних працівників в контексті розвитку організаційної культури закладів освіти / К.В. Терещенко // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Н.Ф. Шевченко, М.Г. Ткалич. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 1(5). – С. 104–110.
20. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – [2-е изд., доп.]. – М. : Психотерапия, 2009. – 544 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Arshava I.F. Sub'yektivne blahopoluchchya i yoho indyvidual'no-psykholohichni ta osobystisni korelyaty / I.F. Arshava, D.V. Nosenko // Visnyk DNU: Seriya: Pedahohika i psykholohiya. – 2012. – Vyp. 18. – T. 20. – № 9/1. – S. 3–10.
2. Bardier G.L. Social'naja psihologija tolerantnosti / G.L. Bardier. – SPb. : Izd-vo SPbGU, 2005. – 188 s.
3. Vyshnevs'ka L. Osoblyvosti formuvannya tolerantnykh vidnosyn studentiv u polikul'turnomu seredovyschchi vyshchoho navchal'noho zakladu / L. Vyshnevs'ka // Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu. – 2012. – Vypusk LKh. – S. 42–48.
4. Danylenko L. Innovatsiynyy osvityniy menedzhment : navch. posib. / L. Danylenko. – K. : Hlavnyk, 2006. – 144 s.
5. Karamushka L.M. Psykholohiya upravlinnya : navch. posibnyk / L.M. Karamushka. – K. : Milenium, 2003. – 344 s.
6. Koynova E.I. Formuvannya tolerantnosti u pedahoha-muzykanta v umovakh polikul'turnoho prostoru / E.I. Koynova // Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity : Pedahohika i psykholohiya : zb. nauk. pr. Krym. humanit. un-tu. – Yalta : RVV K-HU, 2010. – Vyp. 28. – Ch. 1. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pspo/2010_28_1/kaikova.pdf
7. Korol' L.D. Umovy ta faktory formuvannya mizhnatsional'noyi tolerantnosti v molodi / L.D. Korol' // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S.D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. I : Orhanizatsiyna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – K.-Alchevs'k : LADO, 2013. – Vyp. 39. – S. 112–117.
8. Lytvynova S. Tolerantnist' yak sotsial'no-pedahohichna problema / S. Lytvynova // Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu. – 2010. – Vyp. LI. – Ch. I. – S. 176–181.
9. Moskalenko V.V. Sotsial'na psykholohiya : pidruchnyk / V.V. Moskalenko. – K. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2008. – 688 s.
10. Olport G. Tolerantnaja lichnost' / G. Olport // Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal. – 2011. – №2(6). – S. 155–159.
11. Orban-Lembryk L. Tolerantnist' yak osnova adekvatnykh vzayemyn u polikul'turnomu cviti / L. Orban-Lembryk // Sotsial'na psykholohiya. – 2008. – №4. – S. 73–85.

12. Polyakova V.I. Sotsial'no-psykholohichni problemy rozvytku gendernoyi tolerantnosti pedahohichnykh pratsivnykiv / V.I. Polyakova // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S.D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. I : Orhanizatsiyina psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – K.-Alchevs'k : LADO, 2014. – Vyp. 40. – S. 156–160.
13. Pochebut L.G. Kross-kul'turnaja i jetnicheskaja psihologija : ucheb. posobie / L.G. Pochebut . – SPb. : Piter, 2012. – 336 s.
14. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod red. G.U. Soldatovoj, L.A. Shajgerovoj. – M. : Smysl, 2008. – 172 s.
15. Psykholohichni determinanty rozvytku orhanizatsiyanoi kul'tury : monohrafiya / L.M. Karamushka, O.V. Kredentser, K.V. Tereshchenko [ta in.] ; za red. L.M. Karamushky. – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – 288 s.
16. Ruda O.Yu. Tolerantnist' u roboti vykladacha z pidlitkamy / O.Yu. Ruda // Visnyk NTUU «KPI» : Filosofiya. Psykholohiya. Pedahohika. – 2010. – Vyp. 2. – S. 181–184.
17. Skok A.H. Stan vyvchennya zmistu ta osnovnykh komponentiv tolerantnosti v psykholohiyi / A.H. Skok // Aktual'ni problemy psykholohiyi. T. 1 : Sotsial'na psykholohiya. Psykholohiya upravlinnya. Orhanizatsiyina psykholohiya : zb. nauk. prats' Instytutu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka APN Ukrayiny / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – K. : A.S.K., 2005. – Chast. 14. – S. 143–147.
18. Tereshchenko K.V. Sotsial'no-psykholohichni determinanty tolerantnosti personalu orhanizatsiy u konteksti rozvytku orhanizatsiyanoi kul'tury / K.V. Tereshchenko // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S.D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – K.-Alchevs'k : LADO, 2014. – T. I : Orhanizatsiyina psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – 2014. – Vyp. 40. – C. 20–24.
19. Tereshchenko K.V. Tolerantnist' pedahohichnykh pratsivnykiv v konteksti rozvytku orhanizatsiyanoi kul'tury zakladiv osvity / K.V. Tereshchenko // Problemy suchasnoyi psykholohiyi : zb. nauk. prats' Derzhavnoho vyshchoho navchal'noho zakladu «Zaporiz'kyy natsional'nyy universytet» ta Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / za red. S.D. Maksymenka, N.F. Shevchenko, M.H. Tkalych. – Zaporizhzhya : ZNU, 2014. – № 1(5). – S. 104–110.
20. Fetiskin N.P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N.P. Fetiskin, V.V. Kozlov, G.M. Manujlov. – [2-e izd., dop.]. – M. : Psihoterapija, 2009. – 544 s.

Tereshchenko, K.V. The relationship between teaching staff's tolerance and their subjective well-being. *The author presents the results of the empirical study on the levels of the main types of teaching staff's tolerance. It was found that the most prominent forms of teaching staff's tolerance included managerial, interpersonal and professional tolerances, which were at a high level in every second respondent. The author notes that in general, the main types of teaching staff's tolerance were found to be at lower levels than in her previous study.*

The index of teaching staff's subjective well-being was shown to positively correlate with inter-generational, interpersonal, gender, managerial, inter-ethnic and inter-confessional tolerances.

Besides, the components of subjective well-being that included "tension and sensitivity", "basic psycho-emotional symptoms", "significance of social environment", "satisfaction with everyday activities" had correlations with certain types of teaching staff's tolerance. However, the components of subjective well-being that included "change in mood" and "subjective health" did not associate with teaching staff's tolerance.

It is concluded that subjective well-being as a whole can be considered as a socio-psychological factor in the development of teaching staff's tolerance.

The data obtained in the study will contribute to the psychological support for the development of teaching staff's tolerance in conditions of social tension.

Key words: *tolerance, types of tolerance, subjective well-being, satisfaction with everyday activities, teaching staff, educational institution*

Відомості про автора

Терещенко Кіра Володимирівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Tereshchenko, Kira Volodymyrivna, PhD, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostyuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kteres75@gmail.com

Отримано 31 травня 2017 р.
Рецензовано 5 червня 2017 р.
Прийнято 8 червня 2017 р.